INSCRIPȚIILE ICOANELOR DE SECOL XVI DIN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ. TIPOLOGIE ŞI CATALOG SELECTIV*

de MARINA SABADOS

Deşi considerabil mai succinte decât lungile inscripţii explicative din pictura murală, inscripţiile icoanelor sunt la fel de importante ca şi cele din urmă şi îşi vădesc specificul.

Pentru perioada care privea tema proiectului, secolul al XVI-lea, au fost studiate atât icoane din Moldova, cât şi din Ţara Românească, grupul celor dintâi numărând mult mai multe piese păstrate decât grupul celor din urmă. Astfel, pentru catalogul final au fost selectate 50 de icoane moldoveneşti şi 10 icoane din Ţara Românească. S-au păstrat, de asemenea, şase iconostase – în formaţii incomplete – şi trei uşi împărăteşti disparate, aparţinând şcolii moldoveneşti de pictură, pe care le-am inclus unui catalog de sine stătător[1].

În cazul icoanelor-portret, în care similitudinea cu prototipul a figurii sfântului reprezentat este o condiție *sine qua non*, prezența inscripției numelui este necesară și nicidecum superfluă, ea având valoarea unei pecеți identificatoare. Situația este valabilă și pentru celelalte personaje sfinte reprezentate alături de cel din centru, căruia îi este destinată icoana: Iisus Hristos însoțit de apostoli (cat. 14, 16, 32, 52), Maica Domnului cu profeți (cat. 5, 7, 15, 51), Sf. Nicolae cu ierarhi (cat. 9), Sf. Paraschiva cu mucenițe și cuvioase (cat. 34) etc.

În alte cazuri, inscripția identifică grupuri de personaje: patriarhi, proroci, apostoli, mucenici, mironosițe; vezi cazul celor două icoane *Duminica tuturor sfinților* (cat. 1, 36). Dumnezeu Tatăl este numit „Cel vechi de zile” (cat. 3), sf. Paraschiva primește uneori apelativul „Sf. Vineri” (Petka – cat. 8, 19). Interesantă este românizarea numelui sfintei Elena – „Ileana”, într-o icoană din Moldova (cat. 33), în care fiul său este denumit simplu: „Constantin împărat”, ori a numelui sfântului diacon Nicanor, devenit „Nicanul” (cat. 26).

Remarcăm folosirea denumirii „Pantocrator” într-un singur caz, din catalogul selectiv, și anume într-o icoană din Moldova (cat. 16), și tot aici, prezența calificativului dat unui sfânt, în cazul nostru sfântul Nicolae (cat. 9), ca „grabnic ajutător” („Скоропомошникъ”).

În categoria numelor alăturate personajelor pe care le desemnează intră și un caz special, cel al portretelor de donatori, valabil, în secolul al XVI-lea, pentru icoanele din vremea lui Neagoe Basarab (cat. 53, 54, 55). Un caz special, legat de Moldova de astă-dată, este cel al icoanei *Sfântul Gheorghe cu scene din viață*, dăruită de Petru Șchipul, împreună cu doamna Maria Amirali și fiul lor Vlad, mănăstirii *Sfântul Pavel* de la Muntele Athos[2]. Nu am putut studia nemijlocit această icoană, de aceea reproducem inscripțiile care însoțesc portretele votive așa cum au fost transcrise de autorul fișei, Euthymios N. Tsigaridas, din nefericire cu unele neclarități:

* Această lucrare a fost elaborată în cadrul proiectului *Text şi imagine în pictura românească din secolul al XVI-lea*, finanţat de CNCS-UEFISCDI, nr. PN-II-ID-PCE-2011-3-0336, coordonator dr. hab. Constantin I. Ciobanu (Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, Bucureşti). Verificarea, traducerea şi identificarea surselor literare ale inscripţiilor – dr. Ruxandra Lambru, Universitatea Bucureşti, Facultatea Limbi şi Literaturi străine, Departamentul Filologie Rusă şi Slavă; fotografii – Sorin Chiţu, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, Bucureşti.

[1] Acest catalog va fi publicat, în măsura posibilităţilor, într-un număr viitor al revistei *SCIA.AP* (Arhiva).

[2] *Treasures of Mount Athos*, catalogul expoziţiei de la Muzeul de Cultură Bizantină din Tesalonic, 1997, cat.nr. 2.77, p. 143–144.

„Іѡ Пет[...] воевод(а)” (Io Pet[ru] voievod), **„Іѡ Мар[... ...]вод(а)”** (Io Mar[ia voie]vod) şi **„Іѡ [...]іла(нт)** [?!] **воевод(а)”** (Io Vlad Voievod). Titulatura „voievod” în cazul doamnei Maria (unde era de aşteptat să apară termenul **кнѣгина**) este neobişnuită. Istoricul Constantin Bălan, care ne-a oferit opinia sa cu neobosită bunăvoinţă, credea că zugravul nu era moldovean şi deci nefamiliarizat cu titulaturile oficiale în statul moldovenesc. Cazul este aproape un *hapax* pentru pictura de icoane din Moldova[3].

O categorie numeroasă de inscripţii priveşte titlurile scenelor reprezentate. Ele pot fi scurte, în cazul reprezentării marilor sărbători (ex. Adormirea Maicii Domnului – **„Ѹспеніе Бце”**, Înălţarea Domnului – **„Бъзнесеніе Хво”**, Coborârea Sf. Duh – **„Съшествїа светаго Дха”**, Intrarea în Ierusalim – **„Цвѣтоносие”** etc.) sau mai lungi, explicative, în cazul scenelor din viaţa unui sfânt (ex. cat. 18). Alte inscripţii sunt non-convenţionale, având rolul de a explica detaliile imaginii, îndeosebi în cazul icoanelor din vremea Movileştilor: ex. *Rugul lui Moise* (cat. 20), *Izgonirea din Rai* (cat. 37) sau *Crucea Răstignirii şi simbolurile Patimilor* (cat. 13).

Un grup important cuprinde textele de pe cărţi şi filactere, care reproduc fragmente din Vechiul şi Noul Testament ori din surse obscure, acestea din urmă având menirea de a dezvălui semnificaţii date icoanei de către donator, ca în cazul icoanei *Sf. Ioan Botezătorul şi Maica Domnului cu Pruncul* de la Domneşti-Argeş (cat. 57).

În icoanele din secolul al XVI-lea nu întâlnim semnături de zugravi. Există însă un caz în care numele pictorului este făcut cunoscut prin inscripţia care semnalează cumpărarea icoanei: este vorba de monahul Amfilofie, care a pictat *Duminica tuturor sfinţilor*, cumpărată ulterior (?), în 1514, de un anume Paşco (cat. 1). La începutul veacului următor, întâlnim prima menţiune de zugrav, Gligorie, în cadrul inscripţiei de donaţie a icoanei *Înălţarea Sfintei Cruci* de la Văleni–Piatra Neamţ (cat. 50).

Foarte preţioase, dar şi foarte rare în acest veac, sunt însemnările calendaristice, care oferă cercetătorilor informaţii inestimabile pentru datarea picturilor. Aceste date sunt fie cuprinse în inscripţia de donaţie (cat. 5–7, 37, 38, 50), fie „ascunse” în moduri deosebit de inventive (cat. 20, 51).

În sfârşit, un grup însemnat de inscripţii de pe icoane oferă informaţii asupra donatorilor, a categoriilor sociale din care aceştia făceau parte şi asupra posibilităţilor lor materiale. Ei puteau proveni din rândul elitei politice şi religioase a statului medieval Moldova sau Ţara Românească. Considerate, probabil, danii de importanţă minoră – în raport cu marile ctitorii de arhitectură şi pictură murală – icoanele poartă în rare ocazii însemne voievodale. În Moldova secolului al XVI-lea se înregistrează doar două cazuri, ambele reprezentând danii făcute în afara graniţelor ţării, ceea ce ar explica întrucâtva excepţia. Conform inscripţiei slavone reconstituite parţial – **„[Ст]ефа[н] вое[в]о[д] г[о](с)по[да]рь [зе]м[л]и Мол[д]а[в]ско[и]”** (Ştefan voievod, domn al ţării Moldovei) – vremelnicul domn Ştefan Lăcustă este donatorul celor trei icoane împărăteşti (*Deisis*, *Hodighitria* şi *Sf. Nicolae*) de la biserica sârbilor din Constantinopol, care mai puteau fi văzute înainte de anul 1955, când un incendiu a mistuit întreaga biserică[4]. Cel de-al doilea caz a fost deja prezentat: icoana *Sf. Gheorghe cu scene din viaţă* donată de Petru Şchiopul, doamna Maria Amirali şi fiul lor Vlad, la mănăstirea Sf. Pavel din Muntele Athos.

Portretele de donatori din icoanele munteneşti – de fapt, cele trei icoane din vremea lui Neagoe Basarab – ţin loc de inscripţii de danie, inscripţia din dreptul doamnei Despina, în icoana *Coborârea de pe cruce* (cat. 55), fiind, de fapt, o invocaţie a ajutorului Sfintei Fecioare.

[3] Al. Efremov, *Portrete de donatori în pictura de icoane din Ţara Românească*, în *BMI*, XL, 1971, nr. 1, p. 48, menţionează două cazuri de portrete votive în pictura pe lemn din Moldova, ambele în pomelnice, ceea ce diferă ca semnificaţie de portretele de donatori din icoane: portretele lui Alexandru Lăpuşneanu şi doamnei Ruxanda, repictate în sec. XVIII, pe voleurile pomelnicului de la mănăstirea Slatina (azi la muzeul Patriarhiei Române), şi portretul episcopului Anastasie de Rădăuţi, în pomelnicul din 1644 de la Moldoviţa. A existat totuşi o tentativă de reprezentare a donatoarelor unei icoane, în timpul lui Petru Rareş: este vorba despre portretele a două călugăriţe înfăţişate în icoana *Soborul preacuvioaselor femei* de la mănăstirea Agapia (cat. 3), portrete care au fost „ocultate”, acoperite cu un nou strat pictural, în aceeaşi epocă, ceea ce induce ideea unei interdicţii pe cale ierarhică; de sub noul strat pictural transpar, totuşi, siluetele celor două donatoare îngenunchiate la picioarele Maicii Domnului cu Pruncul în braţe.

[4] Marina Ileana Sabados, *Le don du voïvode Ştefan Lăcustă de Moldavie à l'église des Serbes de Constantinople* în „Zograf”, nr. 28, Beograd, 2000–2001, p. 139–142. Plecând de la articolele istoricului sârb A. Deroko, *Beogradska ikona Bogorodice u Carigradu*, în „Starinar”, III–IV/1952–1953 (Beograd, 1955), p. 217–222, şi V–VI/1954–1955 (Beograd, 1956), p. 363–364, am constatat, pe baza analogiilor compoziţionale cu icoanele moldoveneşti de la Urisiu de Jos (jud. Mureş) şi a descifrării inscripţiei fragmentare – copiată destul de aproximativ de A. Deroko şi reconstituită de prof. Pavel-Mircea Florea, de la Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliţie „Alexandru Ioan Cuza”, Bucureşti – că cele trei icoane împărăteşti de la biserica „Maica Domnului de la Belgrad”, din Constantinopol, datând din 1539, au fost donate de domnul Moldovei Ştefan Lăcustă şi sunt opera unui zugrav moldovean. Din păcate, aceste icoane nu mai pot fi studiate, deoarece au dispărut în 1955 într-un incendiu care a distrus complet biserica.

Prelații țării erau, desigur, donatori importanți și nu puteau lipsi nici în cazul icoanelor: în catalog este prezentată o singură icoană donată de un asemenea înalt demnitar ecleziastic, *Deisis* dăruit de mitropolitul cărturar Anastasie Crimca (cat. 32).

Doi boieri, care au deținut importanta funcție de vistiernic în sfatul domnesc, au comandat icoane mari, somptuoase, care au necesitat, cu siguranță, eforturi financiare considerabile. Toader, donatorul icoanei *Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil*, de la Mășcătești (azi sat Cășăria, jud. Neamț), a fost mare vistiernic în sfatul domnesc, din 1525 februarie 12, până în 1527 aprilie 16[5], și a deținut o parte din moșia Lăslăoani, pe râul Cracău[6], situat în vecinătatea satului Mășcătești[7], de unde provine icoana *Sfinților arhangheli*. Dan Vistiernic[8], al doilea ctitor al mănăstirii Humorului, din anul 1550, prezent în tabloul votiv aflat în pronaosul bisericii Adormirea Maicii Domnului, este donator, împreună cu prima sa soție Sofica[9], al icoanei *Hodighitria* de la Siliștea, din 1549 (cat. 7). Icoanele împărătești *Hodighitria* și *Sfântul Nicolae* de la Urisiu de Jos (jud. Mureș) au fost comandate de nobilul român Luca „ot Urisiu", în Transilvania.

Altă categorie de donatori este cea a micilor proprietari de pământuri sau negustori, așa cum sugerează calitatea mai modestă a icoanelor donate de ei. Din această categorie fac parte, probabil, Todir Gric „ot Baimănic", comanditarul icoanelor împărătești *Hodighitria*, *Deisis* și *Adormirea Maicii Domnului* (cat. 10–12), Nistor și soția sa Sofia (icoana *Sfântul Mihail și Sfânta Paraschiva* de la Hurjuieni, cat. 19), Coște cu soția Vasca (*Pogorârea Sfântului Duh* de la Hurjuieni, cat. 49), Gligorie cu soția Sofronia și copiii săi (icoana *Înălțarea Domnului*, cat. 47), precum și Ion, Nastasia și copiii lor (icoana *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, cat. 48). Este interesant de remarcat faptul că, uneori, mai multe familii din această categorie socială colaborau la comanda unei tâmple, după cum se poate deduce din inscripțiile de danie de pe cele cinci icoane care au aparținut cândva frizei *Marea Deisis* a unei tâmple din nordul Moldovei. Astfel, Mihail și soția sa Vera au donat trei icoane (*Sfinții apostoli Toma și Marcu*, *Sfinții apostoli Andrei și Luca*, *Sf. arhanghel Gavriil cu Maica Domnului* cat. 22–24), celelalte fiind plătite de doi bărbați, ale căror nume sunt ilizibile, și de soțiile lor, Sofronia și Marica (*Sfinții apostoli Pavel și Matei* și *Sfinții diaconi Parmena și Nicanor*, cat. 25, 26).

În sfârșit, donatorii puteau fi călugări sau călugărițe: monahia Steliana sau Ștefana, împreună cu o călugăriță neidentificată, în inscripția foarte deteriorată a icoanei *Soborul sfintelor femei* de la mănăstirea Agapia (cat. 3), monahul Martirie (icoana *Sfinții ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Nicolae*, cat. 29), monahia Doroda (icoana *Izgonirea din Rai* de la schitul Văleni, cat. 37), o altă monahie Ștefana, de data aceasta de la începutul secolului al XVII-lea (icoana *Împărtășirea apostolilor* de la Văleni/Văratec, cat. 38) și alții.

Observăm, așadar, că relaționarea picturii icoanelor de inscripțiile care o însoțesc este foarte importantă pentru cercetători, interesați de iconografia și arta icoanelor. Remarcabila varietate de informații pe care le oferă inscripțiile, justifică pe deplin tema proiectului derulat în cadrul Institutului bucureștean de Istoria Artei.

---

[5] Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, București, 1971, p. 331.

[6] I.C. Miclescu-Prăjescu, *Obârșia unei familii din Moldova*, în *RIR*, X, 1940, p. 179.

[7] Vezi *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I/partea 1, București 1991, p. 630 (Lăslăoani), 707 (Mășcătești).

[8] A fost *mare vistier* în sfatul domnesc al lui Petru Rareș, al fiului său Iliaș (1545 sept.17–1546 mart.1; 1546 apr.21–1550 mart.12), și al lui Alexandru Lăpușneanu (1553 iul. 29–1554), apoi a deținut demnitatea de hatman (1554 mart. 1–1555 mai 12) (vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar*, p. 301). *Cf.* Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, Iași, 2002, p. 352.

[9] M.M. Székely, *Sfetnicii*, p. 362.

CATALOG SELECTIV

Verificarea, traducerea şi identificarea surselor literare – dr. Ruxandra Lambru

MOLDOVA

1. *Duminica tuturor sfinților*, ante 1514, pictată de monahul Amfilofie şi cumpărată de Paşco din Vama. Icoană provenind de la biserica de lemn Înălțarea Domnului din Vama de Jos, com. Vama, jud. Suceava; în prezent la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților, jud. Suceava.
a) Inscripții pe fața icoanei, la partea superioară a registrelor II şi III – identificarea grupurilor de sfinți: r.II: „**Ли(к) пр(а)п[одо]бны(х) ѡ(т)цъ**” (Ceata preacuvioşilor părinți); „**Ли(к) с(вѧ)ты(х) ап(осто)лъ**” (Ceata sfinților apostoli); „**Ли(к) пр(о)р[о]чьскыи**” (Ceata prorocilor); „**Ли(к) патриар(х)шескы(и)**” (Ceata patriarhilor); r.III: „[**Лик п]р[ѣ]п[одо]бны(х) же(нъ)**” (Ceata preacuvioaselor femei); „**Ли(к) с(вѧ)ты(х) ц[а]реи**” (Ceata sfinților împărați); „**Ли(к) с(вѧ)ты(х) м[ѫч]ни(къ)**” (Ceata sfinților mucenici); „**Ли(к) с(вѧ)ты(х) мѫчени(цъ) же(нъ)**” (Ceata sfintelor mucenițe femei).
b) Inscripție pe spatele icoanei – referitoare la numele pictorului şi la cel al cumpărătorului icoanei: „**† Сїе иконѫ писа мона(х) Ѧмфілофїи ѿ молдате ~ кѹпи Пашко ѿ мита(х) въ лѣ(т)·҂з҃·к҃·в҃· м[ѣсѧ]ц(ъ) юнїа·ѕ҃**” (Această icoană a pictat-o monahul Amfilofie de la Moldovița (?). A cumpărat Paşco din Vama la anul 7022, iunie, 6)[10].

2. *Sfinții arhangheli Mihail şi Gavriil*, 1525–1527 ?[11], donată de vistiernicul Toader. Icoana provine de la biserica de lemn din Măşcăteşti, com. Dobreni, jud. Neamț; azi la mănăstirea Secu, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iaşi, jud. Neamț.
a) Inscripții pe aureolele arhanghelilor, indicând numele acestora: „**Ѧр Ми[ха]иль**”, „**Ѧр Гаврїилъ**” (Ar. Mihail, Ar. Gavriil).
b) Inscripție de danie, la baza icoanei: „**† М[о]лоба раба Б[о]жїꙗ пана Тоде(р) висте(р)[ни]ка**” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Toader vistiernic)[12].

3. *Soborul preacuvioaselor femei* (ilustrarea stanței a XIX-a din Imnul Acatist), icoană din al doilea sfert al sec. XVI, donată de monahia Ste[fa?/ lia?]na şi o călugăriță neidentificată. Conform tradiției, icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. De la începutul sec. XX, se păstrează la mănăstirea Agapia, jud. Neamț.
a) Inscripții în câmpul icoanei, identificând scena şi numele lui Dumnezeu Tatăl şi al Sf. Duh: „**Събор пр[ѣ]п[о](д)[о]бны женамь**” (Soborul preacuvioaselor femei); „**Ветхе Дънь**” (Cel Vechi de Zile), „**Ст҃ы Дѹ(х)**” (Sf. Duh).
b) Inscripție de danie pe rama de jos a icoanei, păstrată fragmentar: „[**† Прї]ими, Г҃и, молбѫ сїѫ. Написаниѫ ѧ иконѫ ѡт раба Б(о)жїа, мѡнахиѧ Сте[фа?/лиа?]нѧ ї раба Б(о)[жїа] ... мѡ[нахиѧ]**” (Primeşte, Doamne, ruga aceasta. Zugrăvirea icoanei de roaba lui Dumnezeu monahia Stefana?/ Steliana? şi roaba lui Dumnezeu ...(?) monahia)[13].

4. *Schimbarea la Față*, al doilea sfert al sec. XVI. Icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. Se păstrează în Palatul mitropolitan, Iaşi.
Inscripții în câmpul icoanei desemnând titlul scenei şi nume: „**Преѡбраженїе**” (Schimbarea la Față). „**І҃с Х҃с**”, „**Їлїа**”, „**Мо[и](с)[еи]**” (Is Hs, Ilie, Moise).

---

[10] *Cf.* Marina Ileana Sabados, *Une icône moldave inconnue du commencement du XVIe siècle*, în *RRHA.BA*, XXVIII (1991), p. 3–10, ref. p. 3.

[11] Datare sugerată de perioada în care boierul Toader a ocupat funcția de vistiernic în Sfatul țării (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească şi Moldova. Sec. XIV–XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 331).

[12] *Cf.* M.I. Sabados, *La peinture d'icônes au temps de Pierre Rareş*, în *RRHA.BA*, XXXI (1994), p. 29–71, ref. p. 68.

[13] *Cf. ibidem*. Vezi şi eadem, *Deux icônes moldaves du XVIe siècle illustrant le Xe oikos de l'Hymne Acathiste*, în *RRHA.BA*, XXXV (1998), p. 45–56, ref. p. 45–47.

5. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas (sec. XVIII) al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureş, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Sfântul Nicolae*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureş.
a) Inscripții pe ramele verticale, cu numele prorocilor: „Моиси”, „Давїдь”, „Захарїѧ”, „М...” (?), (indescifrabil), „Їк...ьїд (?)”; „Ѧронь”, „Ѻолѡмонь” , „Ісаиа”, „Гедєѡн”, (indescifrabil), Ѧвак[ꙋ]м” (Moise, David, Zaharia, M...?, ...?; Aron, Solomon, Isaia, Ghedeon, ...?, Avacum).
b) Inscripție de danie la baza icoanei, pe chenar: „Молба раба Бж҃їа пань Лꙋка ѿ Ꙋрисиꙋ и подрꙋжие свое и чадомь своим въ лѣ(т) ·ꙁ҃·м҃·ꙁ҃·м(с)ц҃ь м҃(р) а҃ дн҃ь” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu şi soția sa şi copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1)[14].

6. *Sfântul Nicolae cu scene din viață*, 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureş, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Maica Domnului cu Pruncul*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureş.
a) Inscripție cu numele sf. Nicolae, în câmpul icoanei: „Свєти Николає”.
b) Inscripție de danie la baza icoanei, pe chenar: „Молба раба Бж҃їа пань Лꙋка ѿ Ꙋрисиꙋ и подрꙋжие свое и чадомь своим въ лѣ(т) ·ꙁ҃·м҃·ꙁ҃·м(с)ц҃ь м҃(р) а҃ дн҃ь” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu şi soția sa şi copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1)[15].

7. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), icoană de procesiune donată în 1549 de pan Dan vistiernic. Provine de la biserica de lemn (sec. XIX) din Siliştea, com. Români, jud. Neamț şi se păstrează azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului şi Bacăului, Roman, jud. Neamț.
a) Inscripții pe ramele verticale, desemnând numele prorocilor şi texte pe filacterele acestora: „Моісє(и)”, „Ꙋѕрн/ті ж (Г҃и)/ваш” (Moise, „Vedeți că Domnul vostru” [Ieşire, 16, 29 ?]); „Ѻоломонь”, „Мно/гї дѫ(щи)/рѣ съ” (Solomon, „Multe fete s-au dovedit” [Pilde 31, 29]); „Єремїѧ”, „Б҃ъ на/шъи/ б҃нь нє(с)” (Ieremia, „Dumnezeul nostru...” [text obscur])”, „Гєдєѡ(н)”, „Ѻъни(д)[є]/ꙗко д/жж(д)ъ” (Ghedeon, „S-a pogorât precum ploaia” [*cf.* Ps 71, 6 care trimite la Judec 6, 37–40]); „Захариа”, „И ви(д҃х)/єсї (с)вѣ/ш҃нї/къ зла(т)” (Zaharia, „Şi am văzut sfeşnic de aur” [Zaharia 4, 2]); „Ѧ[в]акомь”, „Єгда/ прїблї/жїт сѧ/ лѣта” (Avacum, „Căci s-a apropiat anul / anii” [Deuteronom 15, 9 ?]). „Ѧронь”, pe filacter – „Ти єсї/ єрєиї въ/ вѣкї/по чинє/[...]” (Aron, „Tu eşti preot în veac, după rânduiala [lui Melhisedec]...” [Ps 109, 4]; pe veşmânt – „нн/нгаи/кдн/кє/и/р” ?; „Дави(д)”, „Рєчє/ Г҃ь к жмь” (David, „Zis-a Domnul către mine”, *cf.* Ps 2, 7; în cazul ultimului cuvânt ar putea fi o greşeală de transcriere, жмь în loc de мном); „Исаиа”, „изєдє / жєз(л)ь / изь к” (Isaia, „A ieşit mlădiță din [rădăcina lui Iesei]” [Isaia 11, 1]; изєдє în loc de изидє); „Малахиа”, „тє Б(и)/флє/мє” (Maleahi, „Şi tu, Betleeme” [text-sursă Mihea 5, 1, cunoscut şi ca paremie la Naşterea Domnului. Există două variante ale acestui text, textul de la Mihea 5, 1 : „Şi tu, **Betleeme** Efrata, deşi eşti mic între miile lui Iuda”, şi cel de la Matei 2, 6, care reia profeția din VT într-o altă formulare: „Şi tu, **Betleeme** Efrata, deşi eşti mic între miile lui Iuda”. Aici apare pe filacterul prorocului Maleahi şi nu la Mihea); „Ꙗковъ”, „Ѻїѧ/ лѣс(т)вца ꙋ/творѣ” (Iacov, „Această scară sprijinită [de pământ]” [Facere 28, 12]); „[Да]ниїль”, „[...]ра/[...]ѧ/ [..]нє/ѧжє/ ѿ с҃є” (Daniil, 2, 34 ? „piatră tăiată nu de mână”)[16].
b) Inscripție de danie, pe rama de la baza icoanei: „Мольба раба Бж҃иї пань Дань вєл[и]киє вистѣрьнїкь и кнєхынѣ єго Ѻофика·в л҃то·ꙁ·Н·ꙁ·мс҃ц апрї(л)·єі҃” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Dan mare vistiernic şi a soției sale Sofica, la anul 7057, luna aprilie 15)[17].

---

[14] *Cf.* Marius Porumb, *Icoanele moldoveneşti ale bisericii din Urisiu de Jos (jud. Mureş)*, în *SUBB. Series Historia*, fasc. 2 (1973), p. 37–42; M.I. Sabados, *La peinture*, p. 68.
[15] *Ibidem*.
[16] Pentru inscripțiile icoanei *Maica Domnului cu Pruncul* de la Siliştea–Roman, vezi Ruxandra Lambru, „(Con)text şi surse: observații pe marginea a două icoane *Hodighitria* din Moldova”, comunicare la sesiunea științifică *Text şi imagine în pictura românească din secolul al XVI-lea*, în cadrul proiectului PN-II-ID-PCE-2011-3-0336 finanțat de CNCS-UEFISCDI, 10–11 oct. 2013, Bucureşti.
[17] *Cf.* M.I. Sabados, *La peinture*, p. 69.

8. *Sfânta Paraschiva*, prima jumătate a sec. XVI? Icoană provenind de la biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava şi păstrată la mănăstirea Suceviţa, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, jud. Suceava.
Inscripţie slavonă cu numele sfintei: „**Параскывиє // Ста̃а Пє(т̃)ка**” (Paraschiva / Sfânta Vineri).

9. *Sfântul Nicolae*, mijlocul sec. XVI ? Icoană provenind de la mănăstirea Râşca; se păstrează în muzeul mănăstirii Văratec, jud. Neamţ.
Inscripţie slavonă – calificativul Sf. Nicolae: „**Скоропомошнікь**” (De grabă ajutător). S-au păstrat incomplet inscripţiile cu numele ierarhilor de pe latura stângă: „**ст̃ы Иоа[н]**”, „**[ст̃ы ...]ги**” (?), „**ст̃ы Аѳанас[иє]**”, „**ст̃ы Макари[є]**”, „**ст̃ы Спирид[он]**” (Sf. Ioan [Gură de Aur], ?, Sf. Atanasie, Sf. Macarie, Sf. Spiridon).

10. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), a doua jumătate a sec. XVI, donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripţia completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*, cat. 12). Icoană împărătească provenind din acelaşi iconostas cu icoanele următoare (cat. 11 şi 12). În prezent, la mănăstirea Suceviţa, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, jud. Suceava, adusă de la biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc.
Inscripţie de danie, jos pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „**Мо(л)ба [р]аб[а] Бож...**” (Ruga robului lui Dumnezeu...).

11. *Deisis*, a doua jumătate a sec. XVI[18], donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripţia completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*, cat. 12). Icoană împărătească provenind din acelaşi iconostas cu icoanele cat. 10 şi 12. Până în 1936 a făcut parte din colecţia particulară Avram Ignătescu din Câmpulung Moldovenesc, cu provenienţă necunoscută. În prezent se află la Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava.
Inscripţie de danie, jos, pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „**Мо(л)ба раба Божи Тодир[ь] Гри(к) ѡ(т) [Ба]и М[жник]**” (Rugăciunea robului lui Dumnezeu Todir Gric <Toader Grecul?> din Baimănic).

12. *Adormirea Maicii Domnului* (fig. 1), a doua jumătate a sec. XVI, donată de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată. Icoană împărătească provenind din acelaşi iconostas cu icoanele cat. 10 şi 11; se păstrează la mănăstirea Suceviţa, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, jud. Suceava, adusă de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava.
Inscripţii în slavonă: a) numele scenei: „**Ѹспеніє Бц̃є**” (Adormirea Născătoarei de Dumnezeu); b) de danie, jos, pe chenar: „**Мо(л)ба раба Бож[и] Тодирь Гри(к) ѡ(т) Ба̃и Мжни(к)**”.

13. *Crucea Răstignirii şi simbolurile Patimilor*, icoană de folosinţă particulară, ultimul sfert al sec. XVI. Colecţie particulară din Piatra Neamţ.
Inscripţii în câmpul icoanei: iniţiale şi monograme în slavonă – „**Ц[арь] С[лава]**” (Împăratul Slavei); „**Іс Хс Н[и]к[а]**” (Iisus Hristos învinge); „**ко(п)[иє]**” (copie); „**ѡц[ьтъ]**”(oţet); „**ж[єз]л[ъ]**” (trestie); „**г[во](з)[дий]**” (cui); „**М[ѣ](с)[то] л[обно] р[аи] б[ы](с)[ть]**” (Locul căpăţânii este rai); „**Гл[ава] Ад[ама]**” (Ţeasta lui Adam)[19].

14. *Deisis*, ultimul sfert al sec. XVI. Icoană posibil de tâmplă, de provenienţă necunoscută, păstrată azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului şi Bacăului, Roman.
Inscripţii în limba slavonă:
a) Numele sfinţilor (parţial ilizibile) – „**Іс Хс**”, „**[Мр] Ѳѹ**”, „**Іѡн...**”, „**Пє(т̃)[ръ]**”, „**Єѵ̃ Іѡ[н]**”, „**Єѵ̃ [Маркѹ]**”, „**Фї(л)[ипъ]**”, „**[Павєль]**”, „**Єѵ̃ М[аѳеи]**”, „**[Єѵ̃] Лѹ(к)[а]**”, „**А[н]д[р]є[и]**”, „**Ѳом[а]**” (Ioan [Botezătorul], Petru, ev. Ioan, ev. [Marcu], Filip, [Pavel], ev. Matei, ev. Luca, Andrei, Toma).

---

[18] Considerată prima jumătate a sec. XVII la Ana Dobjanschi, Victor Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, Bucureşti, 1979, fig. 32.

[19] Victor Brătulescu, *Iniţiale şi monograme legate de semnul crucii*, în *MO*, XVII, nr. 7–8 (1965), p. 568–586, ref. p. 570.

b) Versete din Evanghelia lui Ioan 6, 48–50, redactate incomplet, pe cartea lui Iisus, slavonă – „Азъ есимь/ хлѣ(б)[ъ]/ живо(т̃)ны(и)/·Ѿці вашїѧ/ доша ман(н)ѫ// въ пѵстынии/ ѹме(р)ѣ(х)шѫ/ съ(и) е(с)[ть] хл(ѣ)бъ съ/ходѧ [?]ънбсъ” (Eu sunt pâinea vieţii. Părinţii voştri au mâncat mană în pustie şi au murit. Pâinea care se coboară din cer este aceea din care [dacă mănâncă cineva nu moare]).

15. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), sfârşitul sec. XVI. Posibil icoană de tâmplă, provenind de la mănăstirea Pângăraţi, jud. Neamţ, în prezent în colecţiile MNAR, nr.inv. 11787/ i 444.
Inscripţii cu numele profeţilor pe filactere: la stânga – „Моисе”, „Д[а]ви(д)”, „Заха/рхари/ѣ” (sic!), „Гид[еон]”, „Илиѣ”, „Єреми/ѣ” (Moise, David, Zaharia, Ghedeon, Ilie, Ieremia); la dreapta – „Аро(н)”, „Соло/мо(н)”, „Исаи[ѧ]”; prorocul Daniil, tânăr, imberb, nu are filacter, ci ţine in mâini atributul său, muntele, după care a fost identificat; „Ѧковь”, „Авѣк(ѹ)/м” (Aron, Solomon, Isaia, [Daniil], Iacov, Avacum).

16. *Deisis*, sfârşitul sec. XVI[20]. Mănăstirea Humorului, biserica Adormirea Maicii Domnului, jud. Suceava.
Inscripţii originale: „Ὁ Пандо[к]ратор” (Pantocratorul). Numele apostolilor: „Петрь”, „Ма[ѳ]те(и)”, „Ма(р)ко”, „[С]имо(н)”, „[В]а[р]ѳоломе(и)”, „Павель”, „Іѡ(н)”, „Лѹка”, „А(н)дреи”, „Іѧко(в)”, „[Фи]ли(п)” (Petru, Matei, Marcu, Simon, Vartolomeu, Pavel, Ioan, Luca, Andrei, Iacov, Filip).

17. *Maica Domnului cu Pruncul* (Glykophilousa), sfârşitul sec. XVI. Provenienţă necunoscută, în prezent la mănăstirea Văratec, jud. Neamţ, în muzeu.
Inscripţie – titlul scenei: „Цѣлованїе” (Sărutarea).

18. *Sfântul Ioan Botezătorul cu scene din viaţă*, sfârşitul sec. XVI. Posibil icoană împărătească, provenind dintr-o tâmplă necunoscută[21]. Se păstrează la mănăstirea Neamţ, jud. Neamţ, în iconostasul din sec. XVII de la Cetatea Neamţului.
Inscripţii: „Стии Іѡ Прѣ(д)теч” (Sf. Ioan Înaintemergătorul); text pe filacter – „Се(и) агне(ц) Бжи·въ зе(м)лѣ и грѣ(х) мирѹ·се азь ре(ч) гла(с) въпиѭщаго въ пѹстини·оуготоваите пъть Гнь·прави творите стѹзѣ ег(о)· оуже бо и секира при корени дрѣва лижеть въсѣко оубо дрѣво.” (Compozit de texte adaptate: „Iată Mielul lui Dumnezeu”, pe pământ, „[Cel ce ridică] păcatul lumii.” – Ioan 1, 29; Iată eu spun „Glasul celui ce strigă în pustie: Pregătiţi calea Domnului, drepte faceţi cărările Lui” – Matei 3, 3, Luca 3, 4; „Acum securea stă la rădăcina pomilor şi tot pomul [...].” – Matei 3, 10)[22].
Titlurile scenelor desfăşurate pe cele patru laturi:
I. latura superioară – 1. „Рож(д)ество Іѡ” (Naşterea lui Ioan); 2. „Бежѣ Илисавеѳа се младе(н)це(м) въ гора(х) и въ пещера(х)” (A fugit Elisabeta cu copilul în munţi şi în peşteri); 3. „[прис]тавлѣе(т) аггль Іѡ въ пѹстинѣ” (Îngerul îl duce pe Ioan în pustie); 4. „Іѡ въ пѹстинѣ [...]рисѣтѹ се вѣ [...] и съ ско(р)пи” (Ioan în pustie înfăţişat cu [fiarele] şi cu scorpiile);
II. laturile verticale, stânga–dreapta – 5. „Прииде аггль· Гнь къ Иѡа(н) глѣ гради кръщa” (A venit îngerul Domnului la Ioan [şi] i-a spus: mergi să botezi); 6. „пророче прииди крь(с)ти мѧ” (Proorocule, botează-mă!); 7. „Ѹпосланїе Іѡново въ прошенїе” (Trimiterea ucenicilor lui Ioan [la Iisus] cu rugăminte); 8. „Кръ[щенiю]” (Botezul [Domnului]); 9. „Многое пшеницѫ плѣве да се сожже(т) ѡгне(м)” [Mult este grâul, pleava să se arunce în foc – *cf.* Luca 3, 17]; 10. „[А]зь ѹбо водоѭ крьще ви с грѧде(т) же” (Eu unul vă botez cu apă; cel care vine – Matei 3, 11); 11. „Посла Иро(д) црь вѣсники къ Иѡа(н)” (Irod împăratul trimiţând la Ioan – Marcu 6, 17); 12. „Ѡбрѣтенїе че(ст)ныѧ глава” (Aflarea [a treia] cinstitului cap [al sf. Ioan]);
III. latura inferioară: 13. „Недостоити имѣти Филипа жен брата [сво]его” (Nu se cuvine să iei pe femeia lui Filip, fratele tău – *cf.* Matei 14, 4 şi Marcu 6, 18); 14. „Въвъ(р)же(н) бѝ въ те[м]ницъ” (Aruncat în temniţă); 15. „Ѡбрѣтенїе че(ст)ные глави Прѣ(д)теч” (Tăierea cinstitului cap al Înaintemergătorului);

[20] Repictată parţial în ulei, în 1832.
[21] Ipoteză aparţinând Constanţei Costea, *La sfârşitul unui secol de erudiţie: pictura de icoane din Moldova în timpul lui Ieremia Movilă. Ambianţa Suceviţei*, în *AT*, III (1993), p. 77–91, ref. p. 86.
[22] *Cf. ibidem*, p. 83.

16. „Ѹчрѣж(д)еніє Иродовѣ” (Ospățul lui Irod); 17. „Ѡбрѣтоше че(ст)нић глави въ пола Иродов” (Aflarea cinstitului cap în palatul lui Irod).

19. *Sfântul arhanghel Mihail şi Sfânta cuvioasă Paraschiva* (fig. 2), 1592 ? Donată de Nistor, soția sa Sofia şi fiii lor. A aparținut bisericii din satul Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava şi se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților, jud. Suceava.
Inscripții în slavonă: 1. nume – „Архагг҃ль Михаи(л)”, „Ст҃а Пе(т҃)ка” (Arhanghel Mihail, Sf. Petca – Vineri); 2. sub personajul culcat sub picioarele arh. Mihail – „попиша еже сн и послужу”[23] (A băut [paharul?]); 3. de danie – „М[ольба] рабь Бж҃їю Нисторь·Соф[иа] по(д)ружїє и сн҃ые его въ лт҃ь·҂зр҃(?)” (Ruga robului lui Dumnezeu Nistor, Sof[ia] şi fiii lor, la anul 7100 [?]=1592 ?).

20. *Rugul lui Moise*, 1596. Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț şi se află la mănăstirea Agapia, în depozit. Icoana se încadrează orientării „intelectualiste” a picturii din vremea Movileştilor, prin coroborarea vizuală a iconografiei Întrupării (Maica Domnului–Rug aprins) cu cea a Judecății şi Mântuirii (tronul Hetimasiei).
Inscripții în slavonă, referitoare la secvențele ilustrate: 1. la st. sus, cu roşu – „+ Аngг҃ль Г҃нь/ принеси·бл҃го/вестире·Мо(и)си/ ѡври” (Îngerul Domnului binevesteşte lui Moise despre [?]); 2. la dr. sus, cu roşu – „Моиси/ ѡвида(н)/ г҃ы(с) вѧт/хи зако(н)/ д҃ї скри/жал” (Moise primeşte de la Domnul Vechiul Testament 14 Table); 3. la st., zona de mijloc, cu alb – „Вїдѧ М(оиси) ѿ Синаѧ” (A văzut Moise din [muntele] Sinai); 4. jos, st., pe strat pictural, sub piciorul lui Moise, între aripa serafimului şi zona nepictată, şir de trei cifre chirilice, suprapuse – „з҃/р҃/д҃” (7104 = 1596).

21. *Sfinții Trei Ierarhi*, 1599 (?). Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț şi se află la mănăstirea Agapia, în depozit.
Inscripții în slavonă: 1. numele sfinților – „Ст҃ы Грїгорие Бг҃осл҃во” (Sf. Grigore de Dumnezeu Cuvântătorul), „Ст҃ы Іѡ(н) Златоусть” (Sf. Ioan Gură de Aur), „Ст҃ы Васил҃їе Великие” (Sf. Vasile cel Mare); 2. pe spatele icoanei, însemnare în scriere cursivă, ilizibilă, încheiată cu – „л҃ѣ ҂зр҃з” (anul 7107 = 1599).

22. *Sfinții apostoli Toma şi Marcu*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeaşi friză provin şi următoarele patru icoane, cat. 23–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava, şi se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților pentru jud. Suceava.
Inscripții: 1. numele apostolilor – „Ѳ҃о” (Toma), „М(ар)ко” (Marcu); 2. inscripție de donație – „Сиѧ моление сът/вори Михаил и под/ружимиѧ (sic!) его Вѧра/ в[?] за свои д[у]ши и за/ д[у]шѧ родитзлѣ свозво”[24] (Această rugăciune au făcut-o Mihail şi soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor şi pentru sufletele părinților lor).

23. *Sfinții apostoli Andrei şi Luca* (fig. 3), sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeaşi friză provin şi icoanele cat. 22, 24–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava, şi se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților pentru jud. Suceava.
Inscripții: 1. numele apostolilor – ‚Ан(д)ре[и]” (Andrei), „Лу(к)[а]” (Luca); 2. inscripție de donație – „Сиѧ моление с/ът҃вови (sic!) Михаилъ/ и подружиѧ его Вѧра в[?] за свои д[у]/ши и [за] д[у]шѧ родитзлѣт (sic!) своз[г]о”[25] (Această rugăciune au făcut-o Mihail şi soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor şi pentru sufletele părinților lor).

---

[23] La Bis. Sf Treime–Cozia, în naos, tot la sf. arh. Mihail, apare inscripția Пїи чашу еиже послужил (Bea paharul pe care l-a băut), vezi Corina Popa, Ioana Iancovescu, Vlad Bedros, Elisabeta Negrău, *Repertoriul picturilor murale brâncoveneşti*. *I. județul Vâlcea*, vol. Text, Bucureşti, 2008, p. 278, vol. Ilustrații, p. 164, fig. 38.

[24] În ultimele două cuvinte, aveam de-a face cu scrierea eronată a literelor з, pentru є, şi в pentru г.

[25] Ca în cazul icoanei anterioare, cat. 22, avem de-a face cu scrierea eronată a literei з, pentru є.

24. *Maica Domnului şi Sfântul arhanghel Gavriil*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeaşi friză provin şi icoanele cat. 22, 23, 25, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava) şi se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Naţional „Moldova", Iaşi; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziţionat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Niţescu din Bucureşti.
Inscripţii: 1. numele – „**Ар҃(х)г҃елы Га҃врї[ль]**" (Arhanghel Gavriil), „**М҃р Ѳ҃ꙋ**"; 2. inscripţie de donaţie – „**Сиѧ моление сът҃вори Михаилъ и подрꙋжиѧ его Вѧр[а] за свои д[ꙋ]ши·и за д[ꙋ]шѧ роди҃тзлѣ свозго**"[26] (Această rugăciune au făcut-o Mihail şi soţia lui Vera, pentru sufletele lor şi pentru sufletele părinţilor lor).

25. *Sfinţii apostoli Pavel şi Matei*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeaşi friză provin şi icoanele cat. 22–24, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava) şi se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Naţional „Moldova", Iaşi; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziţionat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Niţescu din Bucureşti.
Inscripţii: 1. numele – „**Павє(л)**" (Pavel), „**М[а](ѳ)[еи]**" (Matei); 2. inscripţie de donaţie – „**Сиѧ моление сът҃вори Ма[?]а и подрꙋжиѧ его Софрониѧ·и Ѳ҃тагѡдосиъ[?] за свои д[ꙋ]ши и за д[ꙋ]шѧ род[ит҃ел]ѣ свозго**"[27] (Această rugăciune au făcut-o M[...?] şi soţia lui Sofronia şi Teodosia (?), pentru sufletele lor şi pentru sufletele părinţilor lor).

26. *Sfinţii diaconi Parmena şi Nicanor*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (aceleiaşi frize îi aparţin şi icoanele cat. 22–25). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava) şi se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Naţional „Moldova", Iaşi; aici a fost transferată de la MNAR, care a achiziţionat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Niţescu din Bucureşti.
Inscripţii: 1. numele – „**Па[р]мз(н)[а]**"[28] (Parmena), „**Никанꙋ[л]**"[29] (Nicanor); 2. inscripţie de donaţie – „**[Сиѧ м]олєнѥ·сът҃вори Маѯ[?]и(х) и подрꙋжїѣ его Марика**" (Această rugăciune au făcut-o Max[...?] şi soţia sa Marica).

27. *Iisus arhiereu pe tron*, sfârşit sec. XVI–început sec. XVII. Provine de la biserica de lemn (1776) din Vânători–Piatra Neamţ şi se află la mănăstirea Secu, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iaşilor, jud. Neamţ.
Inscripţie în slavonă, pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: „**Азь ес[и]мъ с[вѣ]ть мирꙋ// ходѣ по мнѣ и не имать**" (Eu sunt Lumina lumii; [cel ce Îmi] urmează Mie [nu va umbla în întuneric], ci va avea [lumina vieţii]. Ioan 8, 12).

28. *Cinci sfinţi mucenici*, în jurul anului 1600. Se află la MNAR, nr.inv. 72606/ i 1426, şi este posibil să provină de la mănăstirea Suceviţa[30].
Inscripţie în slavonă: „**С҃ти мч҃нкь**" (Sfinţii mucenici).

29. *Sfinţii ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur şi Nicolae*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de monahul Martirie. Se află la MNAR, fiind achiziţionată din Bucureşti în 1966.
Inscripţii în slavonă: 1. numele sfinţilor – „**Васїлїе Велїкїе, Іѡ҃а(н) Зла(т҃)v(с)[т], С҃тїи Нїколае**" (Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Sf. Nicolae); 2. de danie, la baza câmpului central –

[26] Ca în cazul icoanelor cat. 22 şi 23, s-a scris eronat litera з, pentru є.

[27] Aceeaşi confuzie de redactare, ca în icoanele cat. 22–24: litera з, pentru є.

[28] Redactare eronată: litera з, pentru є, ca în inscripţiile icoanelor cat. 22–25.

[29] Formă locală pentru Nicanor; vezi şi al doilea iconostas de la Văleni–Piatra Neamţ, friza *Marea Deisis*, icoana *Diaconii Parmena şi Nicanul* (M.I. Sabados, *Din nou despre „comoara"de icoane de la Văleni–Piatra Neamţ*, în *SCIA. AP*, 44 <1997>, p. 3–32; ref. p. 29 <anexa>).

[30] Corina Nicolescu, *Icoane vechi româneşti*, Bucureşti, 1976, cat. 22, afirmă această provenienţă, conducându-se probabil după analogiile stilistice făcute de I.D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIX*[e] *siècle*, texte, Paris, 1928, p. 69–70, când vorbeşte despre „atelierul" de pictură de la Suceviţa. De altfel, I.D. Ştefănescu precizează că a găsit icoana (înainte de 1928, anul publicaţiei) în posesia Pr. Constantin Mătasă, cunoscutul preot-arheolog din Piatra Neamţ.

„Сїѧ·їкон(а)·млбa·рабь·Бжїи·мона(х)·Мартирїе” (Această icoană [este] rugăciunea robului lui Dumnezeu, monah Martirie).

30. *Deisis*, începutul sec. XVII (ante 1612)[31]. Icoană împărătească provenind, ca şi cea de la cat. 31, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (nr.cst. 1385/5035).
Inscripție în slavonă pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: „Язь есьмь дверь/ мною аще кто въ н/идеть спе/тсе·и въ ниде/ть и изыдеть/ и пажить ѡбрѣщ(ет)” (Eu sunt uşa: de va intra cineva prin Mine, se va mântui; şi va intra şi va ieşi şi păşune va afla. – Ioan 10, 9).

31. *Sfânta Treime Noutestamentară*, (ante 1612)[32]. Icoană împărătească provenind, ca şi cea de la cat. 30, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (nr.cst. 1384/5034).
Inscripții în slavonă: 1. titlul scenei – „Възвиженїи” (Înălțarea); 2. nume – (în dreptul lui Savaot, o lacună pictură), „и Синъ” (şi Fiul), deasupra porumbelului „Дхъ” ([Sfântul] Duh), „Адамъ” (Adam), „Ива” (Eva); numele sfinților, păstrate parțial, la stânga – 1) lacună pictură, 2) „Гр(и)горїе” (Grigorie), 3) „Ипатїе” (Ipatie), 4) „Ѳкмї” (?), 5) „Панкратїе” (Pangratie), 6) „[Сте?]фан” (Ştefan [arhidiacon]); la dreapta – 1) „Їѡ” (Ioan), „Ѳеофїл” (Teofil), „А(н)[а]стасїї[е]” (Anastasie?), „Пахомїї[е]” (Pahomie), „Та(н)донїе” (?), „Пр(о)хор” (Prohor [diacon]); 3. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – „Язь ес[и]мь свѣт въсимꙋ мирꙋ въжеисми прѣжди въсѣ вѣки” (Eu sunt Lumina a toată lumea, care s-a aprins înainte de toți vecii – *cf.* Ioan 8, 12).

32. *Deisis*, primele două decenii ale sec. XVII, donată de mitropolitul Anastasie Crimca. Mănăstirea Agapia, colecția muzeală, depozit[33].
Inscripții în slavonă: 1. numele apostolilor de pe ramele laterale – „Петрѫ” (Petru), „Їѡ” (Ioan), „Лꙋка” (Luca), „Андреї” (Andrei), „[В]арѳоломе(еї)” (Vartolomei), „Ѳома” (Toma); „Паве(л)” (Pavel), „Маѳеи” (Matei), „Ма(р)ко” (Marcu), „Симо(н)” (Simon), „Іако(в)” (Iacov), „Фили(п)” (Filip); 2. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – „Язь ес[и]мь с/вѣт м[и]р[ꙋ]/ ходѣи по/ мнѣ и не и/[мать хо//ди]ти въ т/ѫмѣ нѫ и/мать свѣ/ть живот/ьнїи рѣ”[34] („Eu sunt Lumina lumii; [cel ce] Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții.” Ioan 8, 12); 3. text de danie pe rama inferioară – „+ Сїѧ їкона сътвори кѵ митрополи(т)·Ан[а](с)тасїе ѿ Сꙋчѣв(с)к[ї]” (Această icoană a făcut-o domnul mitropolit Anastasie de la Suceava).

33. *Sfinții împărați Constantin şi Elena*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află în muzeul mănăstirii Văratec.
Inscripția numelor: „Костатынъ црь, Илѣнѫ” (Constantin împărat, Ileana).

34. *Sfânta Paraschiva cu mucenițe şi cuvioase*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de Frosina cu copilul ei şi Maria. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).
Inscripții în slavonă: 1. numele sfintei – „Ста прпбна Параскывга” (Sfânta preacuvioasa Paraschiva); 2. numele îngerilor care susțin coroana Sf. Paraschiva – „Ми(х)[аил]”, „Га” (Mih[ail], Ga[vriil]); 3. numele cuvioaselor şi mucenițelor – (la st.) „Ста Кырїазы” (Sf. Chiriachi?), „Ста Дросиѳї” (Sf. ?), „Ста Варвар[а]” (Sf. Varvara), „Ста Ме(ла)хїа” (Sf. Melania?); (la dr.) „Ста Єринї” (Sf. Irina), „Ста Февронї” (Sf. Fevronia), „Ста Ѯенїа” (Sf. Xenia), „Марїа Єг(и)п(т)е” (Maria Egipte[anca]); 4. textul daniei, sub piedestal – „+Мол[ь]ва рава Бжїа·Фрѫсина·и чадь и Марїа” (Ruga roabei lui Dumnezeu Frosina şi copilul şi Maria).

---

[31] Dată înscrisă în pomelnicul mănăstirii Vizantea, de unde provine icoana (v. Melchisedec [Ştefănescu, episcopul], *Notițe istorice şi archeologice*, Bucureşti, 1885, p. 103–104).
[32] *Ibidem*.
[33] Transcrierea inscripțiilor s-a făcut în anii 90 ai sec. XX. În prezent, icoana este acoperită cu foiță japoneză pentru protejarea stratului pictural, foarte fragilizat, care împiedică studierea icoanei.
[34] Ultimele două litere reprezintă probabil începutul versetului următor: рѣша во емꙋ фарисеє „De aceea fariseii I-au zis” (Ioan 8, 13).

35. *Sfânta Paraschiva*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de fiul popii Procopie. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).
Inscripții în slavonă: 1. numele sfintei – „Ст҃аа Параскиви” (Sf. Paraschiva); 2. text de danie, pe bordura ramei inferioare – „+ М[ольб]ѫ раба Б[ож]їи [?]с[?]е сн҃ъ пѡ(п) Прокопь” (Ruga robului lui Dumnezeu [?], fiul popii Procop[ie]).

36. *Duminica tuturor sfinților*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Se păstrează în colecțiile MNAR, nr.inv. 67958/ 2235.
Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei – „Недѣлѧ въсѫ(х) свѫ(тих)” (Duminica tuturor sfinților); 2. denumirea „corurilor” de sfinți – (rII) „плѣнодомни (sic!) патриѧшь, мироносинци” (sic!) (preacuvioşii patriarhi, mironosițe), (rIII) „пр(ѡ), ап҃о” (proo[roci], apo[stoli]); 3. inscripție de danie, pe chenarul inferior, foarte deteriorată, dificil de reconstituit – „+ [...] икоан[....] ри пра[...]”.

37. *Izgonirea din Rai*, 1613, donată de monahia Doroda. Se află la schitul Văleni–Piatra Neamț. Ca şi *Rugul lui Moise* (cat. 20) icoana se încadrează orientării „intelectualiste” din arta ilustrării manuscriselor din epoca Movileştilor[35].
Inscripții în slavonă:
1. Titlul icoanei – „Їизнань бысть Ядамь е Єва ѿ раѧ б[?]ть глась въ полодн҃ы” (Adam şi Eva au fost izgoniți din rai; [au auzit] glasul lui Dumnezeu în răcoarea serii – Facerea 3, 8).
2. În câmpul compozițional – a) „Ядамѧ где бѣ” (Adame, unde eşti? – Facere 3, 9); b) „Аг҃гль·(Гн҃ь)·изврьже змїѧ ѿ раѧ на земле” (Îngerul Domnului alungă şarpele din rai pe pământ).
3. Text de danie, pe chenarul inferior şi, prelungit, pe chenarul din dreapta, la bază – „+ Сїѧ иконѫ сътвори Дорода·монахїѧ·въ дн҃ы·бг҃очистиваго·и Хрлюбиваго·Їѡ(н) Сте[ан] (воивод)// ле(т)·з҃·р҃·к҃·в҃·м(с)ц·фе·к҃·в҃·дн҃ь” (Această icoană a făcut-o Doroda [Dorothea?] monahia în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului Io[an] Ştefan voievod [Tomşa], anul 7122 [=1613], luna februarie, 22 zile).

38. *Împărtăşirea apostolilor*, 1613, donată de monahia Ştefana. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află în colecția de icoane a mănăstirii Văratec, jud. Neamț. A fost repictată grosier la începutul sec. XX, respectându-se iconografia originală.
Inscripții în slavonă (acestea nu au fost repictate şi se păstrează parțial): 1. titlul – „Тог(д)а рича ажтсѧ (?) Хс ст҃ыѧ ученико своѧ” (Atunci a spus ... Hristos sfinților săi ucenici); 2. de danie, pe cadrul inferior – „... монахїѧ Стефан[а]· благ҃очи(с)тиваго и Хт҃олюбиваго... з҃·р҃·к҃·а҃ ...” (...monahia Ştefana [în zilele] binecinstitorului şi de Hristos iubitorului .... 7121 [= 1613]).

39. *Iisus – Împăratul Slavei*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află la mănăstirea Bistrița, jud. Neamț.
Inscripții în slavonă: 1. titlul – „Сънѣтие Хв҃о” (Coborârea lui Hristos); 2. pe cruce – „цр҃ сл҃а” (Împăratul Slavei).

40. *Iisus – Împăratul Slavei* (fig. 4), sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava, şi se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni/ Bistrița–Neamț.
Inscripții în slavonă:
1. Titlul, pe cadrul superior – „Сънѣтїе Хв҃о” (Coborârea lui Hristos).
2. Referitoare la scenă, (pe cruce) – „И·Н·Ц·Р” (Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor)[36], „Іс Хс” şi „Мр Ѳу”; (în câmpul icoanei) – „коп҃” (lance), „тр҃” (trestie, prescurtarea de la трьст, trestie); (în dreptul îngerilor) – „ар҃ Г” (ar[hanghelul] G[avriil]) şi „ар҃ М” (ar[hanghelul] M[ihail]).

[35] Vezi C. Costea, *La sfârşitul unui secol*, p. 88–89. *Cf.* M.I. Sabados, *Din nou despre „comoara”de icoane*, p. 23–25, fig. 20.
[36] Ultimele două litere sunt probabil prescurtarea de la цар (împărat), ultima literă, care trebuia să desemneze cuvântul „iudeilor”, lipsind.

3. Text de danie, pe cadrul inferior – „Сїє икони сътвори [..]ѧ[...]ь ѻ[...]” (Această icoană a făcut-o ... [lacună pictură]).

41. *Sfântul Ilie în pustiu*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de o anume Ana (?). Aparține grupului de icoane din vremea Movileştilor de la schitul Văleni–Piatra Neamț.
Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – „Ст҃ы Илиѧ пророкъ” (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie – „Сє[.....] сътвори Ѧнна”[37] (Această [icoană] a făcut-o Anna <?>).

42. *Sfântul Ilie în pustiu* (fig. 5), sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de un anume Petrea. Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava, şi se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni–Piatra Neamț.
Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – „Ст҃ы Илїє проро(к)” (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Сїє [...] Пєп҃рѣ [...] анал єго” (Această [...] Petrea [...] lui).

43. *Întâmpinarea Domnului*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. MNAR Bucureşti, nr.inv. 70350/ i 1218 (achiziționată din Bucureşti, în 1960).
Inscripție în slavonă pe filactera prorociței Ana: „Съи младенець ѹтзрьж(д)ає нб҃ои землє” (Acest prunc va adeveri cerul şi pământul)[38].

44. *Intrarea în Ierusalim*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, nr.inv. 806/1691; anterior a aparținut Liceului „Dragoş Vodă” din aceeaşi localitate, fiind transferată la muzeu în 1949.
Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: „Цвѣтоносиє” (Aducerea florilor/ Floriile).

45. *Prinderea lui Iisus*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Schitul Văleni–Piatra Neamț.
Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: „Прѣданїє Хв҃о” (Predarea lui Hristos).

46. *Coborârea de pe cruce*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț şi se află la mănăstirea Văratec, jud. Neamț.
Inscripție în slavonă, titlul icoanei: „Снѣтїє Хв҃о” (Coborârea lui Hristos).

47. *Înălțarea Domnului*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de Gligorie, soția sa Sofonie (Sofronia ?) şi copiii lor. MNAR Bucureşti, nr.inv. 71962/ i 1230; achiziționată din Bucureşti în 1966.
Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Възнесенїє Хв҃о” (Înălțarea lui Hristos); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Сїѧ икона сътвори Глигориє и подрожї єго Сѡфонїє и чадни(х)” (Această icoană au făcut-o Gligorie şi soția sa Sofonie şi copiii)[39].

48. *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII; donată de Ioan, soția sa Nastasia şi copiii lor. Se află la MNAR Bucureşti; achiziționată din Bucureşti în 1966.
Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului, pe cadrul superior – „Ст҃ы мч҃(к) Гиѡргїє” (sic!); 2. text de danie, pe cadrul inferior – „+ Сїа икона сътвори Иѡнь и подрож[їє] єго Насп҃асїє и чадн[их]” (Această icoană au făcut-o Ioan şi soția sa Nastasia şi copiii)[40].

[37] Ultima literă este incomplet conservată; pare să fie „a”.
[38] *Arta din Moldova de la Ştefan cel Mare la Movileşti*, catalog de expoziție, MNAR, Secția de Artă medievală românească, august–octombrie 1999, cat. 11.
[39] *Ibidem*, cat. 22.
[40] *Ibidem*, cat. 21.

Fig. 1. *Adormirea Maicii Domnului*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 12).

Fig. 2. *Sfântul arhanghel Mihail şi Sfânta cuvioasă Paraschiva*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Suceviţa (cat. 19).

Fig. 3. *Sfinţii apostoli Andrei şi Luca*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Suceviţa (cat. 23).

Fig. 4. *Iisus – Împăratul Slavei*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 40).

Fig. 5. *Sfântul Ilie în pustiu*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 42).

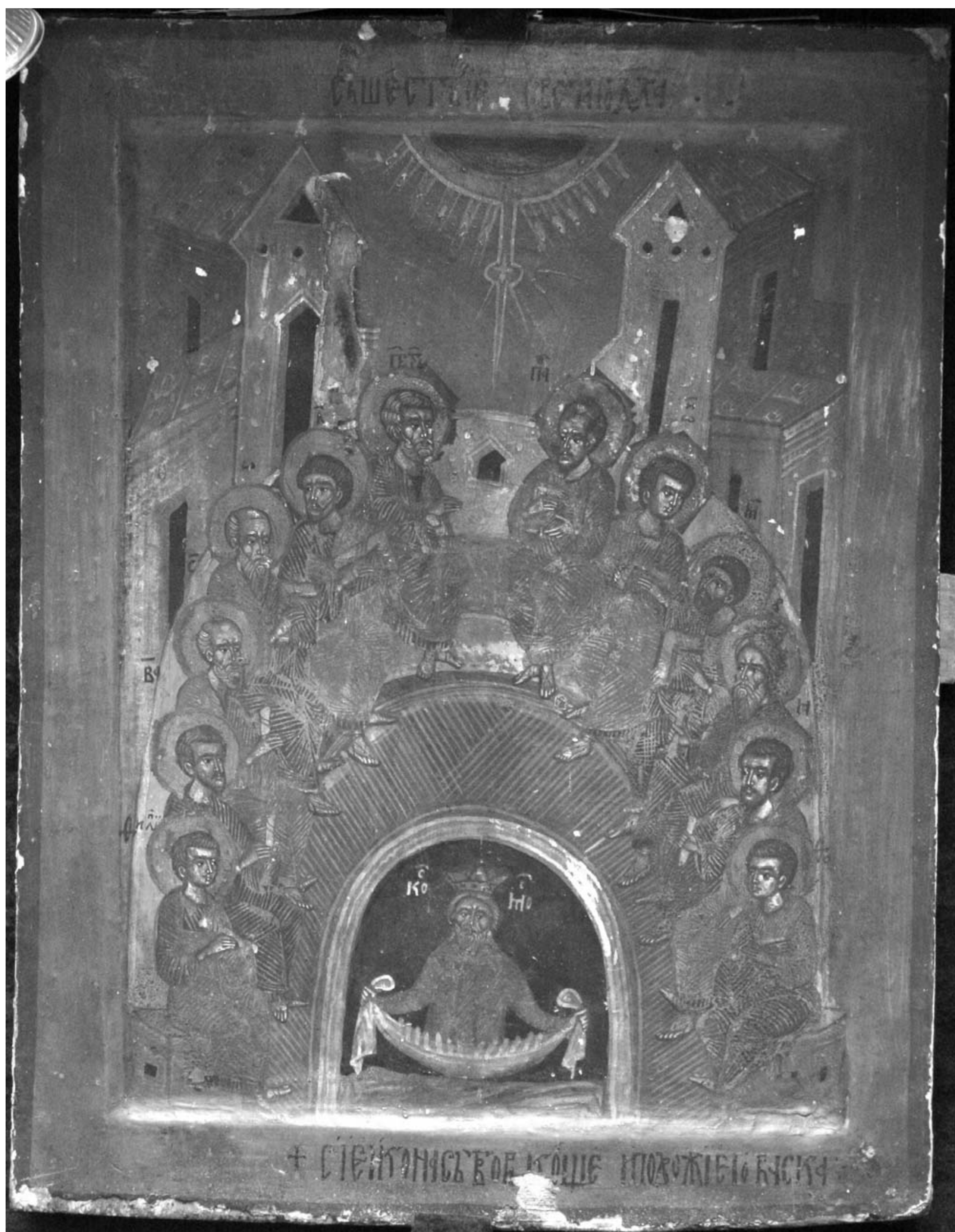

Fig. 6. *Pogorârea Sfântului Duh*, Hurjuieni (Suceava) / mănăstirea Sucevița (cat. 49).

49. *Pogorârea Sfântului Duh* (fig. 6), sfârşitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de Coşte şi soţia sa Vasca. Provine de la biserica din satul Hurjuieni, com. Gălăneşti, jud. Suceava, şi se păstrează la mănăstirea Suceviţa, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei şi Rădăuţilor, jud. Suceava.
Inscripţii în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Съшествїѧ светаго Дх҃а" (Coborârea Sfântului Duh); 2. de danie, pe cadrul inferior – „Сїе їкона сътвори Коще и подрожї его Васка" (Această icoană a făcut-o Coşte şi soţia sa Vasca).

50. *Înălţarea Sfintei Cruci*, 1612, donată de monahia Salomia şi pictată de Gligorie zugrav. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamţ şi se află în muzeul mănăstirii Bistriţa, jud. Neamţ.
Inscripţii în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – „Въздвиженїе ч҃(с)наго и жевотво рещаго кр(с)та" (Înălţarea cinstitei şi de viaţă dătătoarei cruci); 2. text de danie, pe cadrul inferior, continuat pe laterala stângă şi terminat pe jumătatea inferioară a lateralei drepte – „+Сїа [и]конъ·сътвори·Саломїѧ·в[ъ] (л[ѣт])·҂з҃·р҃·к҃·а҃· // въ дн҃ы бл҃гочи(с)тиваго и Хрїстолюбиваго Їѡ(н) Стефань воивода· // м҃(с) м҃(р) ї дн҃ы. Пи҃(с) Глиг[о]рѣ зѹг[р]авоу" (Această icoană a făcut-o Salomia, în anul 7121 [= 1612], în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului Io[an] Ştefan <Tomşa> voievod, luna martie, 10 zile. A pictat Gligorie zugravul).

ŢARA ROMÂNEASCĂ

51. *Maica Domnului cu Pruncul şi 10 profeţi*, 1512–1513. Provine de la mănăstirea Bistriţa–Vâlcea; a aparţinut Schitului Păpuşa (com. Costeşti, jud. Vâlcea) şi se află în prezent la MNAR, nr.inv. 11693/ i 350[41]. Icoana are dublă faţă, dar pictura este grav deteriorată pe revers şi iconografia este ilizibilă[42]. Această icoană şi perechea ei, *Deisis cu apostoli* (vezi cat. 52), erau dispuse, se presupune, între stâlpii care despărţeau naosul de pronaos în biserica mănăstirii Bistriţa[43]. Icoana a fost repictată şi, ulterior, restaurată în laboratoarele MNAR; inscripţiile se păstrează fragmentar.
Dintre inscripţiile din câmpul central, scrise cu roşu pe fond de aur, se mai păstrează MP (din monogramarea MP ΘY = Maica Domnului) şi literele H O de la Ἡ Ὀδηγητρια (= Îndrumătoarea). Dintre numele profeţilor, redactate în slavonă, scrise cu roşu pe fond auriu, se mai disting, pe latura stângă – „Дав[и]д" (David), „Єремїѧ" (Ieremia) şi „Данї[л]" (Daniil).
Inscripţie fragmentară descoperită de Al. Efremov pe maforionul Maicii Domnului: „в лт ҂зк..." (anul 7020 = 1512–1513)[44].

52. *Deisis cu apostoli*, 1512–1513[45]. Provine de la mănăstirea Bistriţa–Vâlcea; a aparţinut o vreme Schitului Păr (com. Costeşti, jud. Vâlcea), de unde a fost transferată şi se află în prezent la Palatul episcopal din Râmnicu Vâlcea. Icoana are dublă faţă, pe revers fiind pictată *Răstignirea Domnului*, dar pictura este grav deteriorată[46]. Împreună cu perechea ei, *Maica Domnului cu Pruncul şi 12 profeţi*, aflată azi la MNAR, era dispusă, se presupune, între stâlpii care despărţeau naosul de pronaos în biserica mănăstirii Bistriţa[47].
Inscripţii în slavonă: numele sfinţilor sunt fie deteriorate, fie repictate; se păstrează textul de pe Evanghelia lui Iisus – „Прїид/ѣте бл҃/в[е]ни Ѿц҃а/ Моег[о]// наслѣ/доучите/ оуготo/ ванное" (Veniţi binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă [de la întemeierea lumii] – Matei 25, 34).

53. *Sfântul Nicolae cu donatori*, 1517–1518[48], icoană donată de Neagoe Basarab, doamna Miliţa-Despina şi copiii lor Teodosie, Petru, Ioan, Roxanda şi Stana. Provine de la biserica mănăstirii Curtea de Argeş (jud.

---

41 Vezi *Arta Ţării Româneşti în secolele XIV–XVI*, Catalogul expoziţiei de la MNAR, martie–iunie 2001, MNAR, Secţia de artă medievală românească, cat. 12 (autor fişă Ana Dobjanschi), p. 52–53; Alexandru Efremov, *Icoane româneşti*, Bucureşti, 2002, cat. 7, p. 180–181.

42 Al. Efremov, *loc. cit*.

43 Idem, *Icoane de la Bistriţa Craioveştilor*, în *RM*, 1969, nr. 5, p. 467–470, ref. p. 469.

44 *Apud ibidem*, p. 470. Vezi şi idem, *Icoane româneşti*, cat. 7, p. 180.

45 Icoana fiind pereche cu *Maica Domnului cu Pruncul cu profeţi* de la MNAR, este atribuită aceleiaşi perioade.

46 Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 33, il. 14.

47 Vezi *supra* n. 43.

48 Datarea se bazează pe o inscripţie din sec. XIX, dispusă în dreapta ramei inferioare, pe strat de pictură recent, reprodusă de Victor Brătulescu, *Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, în *BOR*, LXXIX (1961), nr. 9–10, p. 775–784, ref. p. 777 (҂афзї =

Argeş). A făcut parte din grupul aşa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab[49], aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimăneşti (jud. Vâlcea). Azi aparţine Colecţiei Patriarhiei Române şi se află în custodie la MNAR, nr.cst.1525/5872.
Inscripţii în slavonă: 1) numele Sf. Nicolae, scris cu roşu pe fond de aur (transpare de sub stratul de pictură din sec. XIX) – „Сти Николае” (Sf. Nicolae); 2) numele donatorilor, scrise cu alb pe fondul veşmintelor personajelor – „Їѡ Нѣгое воевод”; „Ѳеωдосiе воевод”; „Петръ воевод”; „Иоан воевод”; „гп(д)жа Ро(к)ѯанда”; „гп(д)жа Стана”; „и гп(д)ж(а) Милица” (Io Neagoe voevod, Theodosie voevod, Petru voevod, Ioan voevod, doamna Roxanda, doamna Stana şi doamna Miliţa).

54. *Sfinţii Simeon şi Sava cu donatori*, cca 1522[50], donată de doamna Despina-Miliţa, soţia lui Neagoe Basarab, şi fiicele sale Roxanda şi Stana. Provine de la biserica mănăstirii Argeş (jud. Argeş) şi a făcut parte din grupul aşa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab[51], aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimăneşti (jud. Vâlcea). Azi aparţine MNAR, nr.inv. 11344/ i 1.
Inscripţiile în slavonă sunt scrise cu roşu pe fondul de aur: 1) numele sfinţilor Simeon şi Sava – „Сты Симеон”, „Сты Сава” (Sf. Simeon, Sf. Sava); 2) numele donatorilor – „го(с)[по](д)жѫ Деспи(на)”, „го(с)[по](д)жѫ Стана”, „го(с)[по](д)жѫ Роѯа[н]д(а)” (doamna Despina, doamna Stana, doamna Roxanda).

55. *Coborârea de pe cruce*[52], cca 1522[53], donată de doamna Despina-Miliţa, văduva lui Neagoe Basarab. A făcut parte din grupul aşa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab[54], aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimăneşti (jud. Vâlcea). Azi aparţine MNAR, nr.inv. 11345/ i 2. Icoană repictată în 1801 de zugravul Ilie[55].
Inscripţiile au fost scrise în sec. XIX, pe noul fond albastru-ceruleum, şi sunt redactate în lb. greacă (titlul scenei şi numele sf. Ioan Teologul), în română (inscripţia de la bază, privind repictarea din 1801) şi în slavonă (inscripţiile privind pe doamna Despina). Credem că doar aceste două inscripţii în slavonă, dispuse deasupra capului Despinei şi, respectiv, în stânga sa, ar putea reproduce textul originar din sec. XVI: „Влъдичице прими д͠/шо(ү) раба твоѫго:/ Iѡ(н): Ѳеодосїе воевода/ и принесе сдс͠твоү емоү” (Stăpână, primeşte sufletul robului tău Io(an) Theodosie voevod şi adu-l la judecata ta)[56]; „г͠(с)[по]д(ж)а Деспина” (doamna Despina).

56. *Sfinţii Varlaam, Alexe, Omul lui Dumnezeu şi Ioasaf* (fig. 7), deceniul doi al sec. XVI[57]. Provine de la biserica mănăstirii Argeşului, unde era amplasată în pronaos, între coloane. Icoană cu dublă faţă, pe verso fiind pictat un sfânt militar călare, probabil Sf. Gheorghe, repictat în sec. XIX. Atelier cretan. Aparţine Muzeului orăşenesc Curtea de Argeş, nr. inv. 369 şi se află în custodie la MNAR, nr. cst. 5866/1519[58].
Inscripţii în slavonă: 1) numele sfinţilor, cu roşu pe fond de aur – „Сты Карлаа(д)” (sic!), „Сты [...] члвкь Бж͠и, Иωаса(ф)” (Sf. Varlaam, Sf. [Alexe] Omul lui Dumnezeu, Sf. Ioasaf); 2) texte pe filacterul sf. Varlaam şi, respectiv, pe cartea sf. Ioasaf, scrise cu negru – „Чедо Иоаса/фе ег(д)а ра(з)бога/тѣеши тогда/

1517), coroborată cu informaţii istorice (data morţii copiilor lui Neagoe Basarab, Anghelina, Ioan şi Petru; v. *Arta Ţării Româneşti*, cat. 14, p. 56, n. 1).
49 V. Brătulescu, *Icoanele de familie*.
50 Datare sugerată de lipsa soţului şi fiilor doamnei Miliţa, decedaţi înainte de 1522 (v. Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 182; *cf. Arta Ţării Româneşti*, cat. 15, p. 58, care propune 1522–1523).
51 Vezi *supra* n. 39.
52 Compoziţia scenei este influenţată de iconografia occidentală (icoana putând fi atribuită unui atelier veneto-cretan – vezi tipologia prosopografică a Fecioarei, apropiată de Madonnele italiene); ea nu se aseamănă nici cu scena *Coborârii de pe cruce a lui Iisus*, nici cu *Plângerea lui Iisus* din iconografia de tradiţie bizantină. Titlul scenei a fost dat, probabil, de inscripţia în greacă, scrisă în sec. XIX, Ἡ Ἀποκαθήλω[σις] = scoaterea cuielor.
53 Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 181; *cf. Arta Ţării Româneşti*, cat. 16, p. 60, datare 1522–1523.
54 Vezi *supra* n. 49.
55 Vezi *Arta Ţării Româneşti*, cat. 16, p. 60, n. 2.
56 *Ibidem*, cat. 16.
57 Emil Lăzărescu, *O icoană puţin cunoscută din secolul al XVI-lea şi problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeşului*, în *SCIA.AP*, t. 14 (1967), nr. 2, p. 187–199, ref. p. 197–199.
58 *Arta Ţării Româneşti*, cat. 13, p. 54.

неподатли(в)/боүдеши” (Fiule Ioasafe, când te vei îmbogăți, atunci vei deveni mai nedarnic); „реч[е...] иѫ/ хощеть ити /и тажи ѿ/врьжеть/ себе · и вь//зметь крь/сть и по/мнѣ [гр]а/[дет]...” (Zice [Domnul ?]: De va voi cineva să meargă [după Mine], acela să se lepede de sine şi să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie – Matei 16, 24)[59].

57. *Sfântul Ioan Botezătorul şi Maica Domnului cu Pruncul* (fig. 8), primele două decenii ale sec. XVI[60]. Provine probabil de la biserica mănăstirii Curtea de Argeş şi a aparținut o vreme, în sec. XVIII, bisericii Buna Vestire, com. Domneşti, jud. Argeş; azi aparține Casei de cultură-muzeu din Domneşti. A fost restaurată „necorespunzător”[61].
Inscripții în greacă (numele) şi slavonă (text pe filacter) – 1) „Ὁ Ἅ[γιος] Ἰω[ν] Ὁ Πρ(οδ)[ρο]μ[ος]”[62] şi „Μη͠ρ [Θυ͠]” (Sf. Ioan Înaintemergătorul, MD); 2) „+види(ш)[63] што сѧ/ моучате [...] и за/[...](ү)ние [...]то·/что мою главү оусѣко(ха)/ ѩко и камнь[...]/оү пропасть· тако/ оупадоша што/ми гла(в)ү/ оусѣкли” (Vedeți pentru ce vă chinuiți şi [...], căci precum capul meu au tăiat, ca o piatră în prăpastie, aşa au căzut cei care mi-au tăiat capul)[64].

58. *Maica Domnului cu Pruncul* – Glykophilousa[65], al treilea sfert al sec. XVI[66]. Provine de la mănăstirea Snagov, jud. Ilfov, aparține Colecției Patriarhiei Române, nr.inv. 3614 şi se află în custodie la MNAR, nr. cst. 5871/1524.
Inscripții în slavonă: 1) titlul scenei – „Цѣлованїе” (Sărutarea); 2) în dreptul îngerului – „а͠гге(л) Г͠нь” (Îngerul Domnului).

59. *Sfântul evanghelist Matei*, a doua jumătate a sec. XVI[67]. Icoană de tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține MNAR, nr.inv. 12221/ i 878.
Inscripții în slavonă: 1) numele – „С͠ты Маѳеи” (Sf. Matei); 2) text pe cartea deschisă – „+Книга/ рѡ(д)ств/а І͠ү Х͠ва/ с͠на Да/вида/ с͠на // Ѩвраам/лѣ · Ѩвра/амь рѡ/ды Иса/ака·” (Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isaac... – Matei 1, 1–2).

60. *Sfântul evanghelist Marcu*¸ a doua jumătate a sec. XVI[68]. Icoană de tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține MNAR, nr.inv. 11424/ i 91.
Inscripții în slavonă: 1) numele – „С͠ты Марко” (Sf. Marcu); 2) text pe cartea deschisă – „Зачело/ Єү(г)лї/а І͠ү Х(с)в/а с͠на Б͠ж/їа. Ѩкоже е(с)т писано/ вь про//роцѣ[х] се/ Ѩзь посила а͠ггла м/оего:” (Începutul evangheliei lui Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu. Precum este scris în proroci: „Iată Eu trimit îngerul Meu...” – Marcu 1, 1–2).

59 Textul de pe filacterul sfântului Varlaam se întâlneşte în pictura murală de la Dečani şi Ravanica, iar textul de pe cartea lui Ioasaf apare în pronaosul bisericii mănăstirii Cozia. Vezi Ioana Iancovescu, *Viața sfinților Varlaam şi Ioasaf – versiuni iconografice româneşti*, în *Închinare lui Petre Ş. Năsturel la 80 de ani*, coordonat de Ionel Cândea, Paul Cernovodeanu şi Gheorghe Lazăr, Brăila 2003, p. 507–517; ref. p. 507–508.

60 Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului în pictura de icoane în sec. XVI şi o „nouă” icoană din epoca lui Neagoe Basarab*, în *BMI*, an XL (1971), nr. 3, p. 87–94. Datare reluată de idem, *Icoane româneşti*, p. 40–41, cat. 12, şi *Arta Țării Româneşti*, cat. 17 (fişă de Ana Dobjanschi).

61 Al. Efremov, *Icoane româneşti*, cat. 12, p. 183.

62 Cuvântul „Prodromos” este prescurtat cu literele coligate şi suprascrise.

63 Litera suprascrisă ar putea fi interpretată şi ca т (Ruxandra Lambru).

64 *Cf.* Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului*, p. 89, n. 3.

65 Tipul iconografic al Glykophilousei („Dulcea sărutare”) – variantă a mai cuprinzătorului tip al Maicii Domnului a Tandreții – se intersectează, în acest caz, cu cel al „Maicii Domnului a Patimilor”, sugerată de prezența îngerului cu însemnele Patimilor, crucea, sulița şi trestia cu burete în vârf.

66 Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 44–46, cat. 16, p. 184, datează icoana în intervalul 1563–1565, cu o argumentație destul de convingătoare. *Cf. Arta Țării Româneşti*, cat. 20, p. 70, cu o datare mai puțin convingătoare la începutul sec. XVI.

67 Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Româneşti*, cat. 27, p. 85. *Cf.* Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 46, cat. 17, p. 184.

68 Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Româneşti*, cat. 26, p. 83. *Cf.* Al. Efremov, *Icoane româneşti*, p. 46, cat. 18, p. 184–185.

Fig. 7. *Sfinţii Varlaam, Alexe, Omul lui Dumnezeu şi Ioasaf*, Muzeul orăşenesc Curtea de Argeş/ MNAR (cat. 56).

Fig. 8. *Sfântul Ioan Botezătorul şi Maica Domnului cu Pruncul*, Casa de cultură-muzeu Domneşti-Argeş (cat. 57).

Abrevieri

AT	–	*Ars Transsilvaniae*, Cluj-Napoca
BMI	–	*Buletinul Monumentelor Istorice*, Bucureşti
MO	–	*Mitropolia Olteniei*, Craiova
MNAR	–	Muzeul Național de Artă al României, Bucureşti
RM	–	*Revista Muzeelor*, Bucureşti
RRHA.BA	–	*Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*. Série *Beaux-Arts*, Bucarest
SUBB	–	*Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, Cluj-Napoca
SCIA.AP	–	*Studii şi Cercetări de Istoria Artei*. Seria *Artă Plastică* (1953–1997), Bucureşti
VT	–	Vechiul Testament